

Gnieźnieńskie Forum Ekspertów Turystyki Kulturowej**Pytanie 113: Jak wykorzystywać potencjał turystyki kulturowej jako *soft power* w dyplomacji kulturalnej?****Paweł Plichta**

Uniwersytet Jagielloński

<https://orcid.org/0000-0001-6976-9350>

Zainteresowanie dziedzictwem kulturowym i szeroko rozumianymi formami kultury przejawia się na wielu płaszczyznach. Z pewnością jedną z tych ważniejszych są stosunki międzynarodowe nawiązywane, prowadzone i podtrzymywane dzięki dyplomacji. Wysiłki dyplomatów zawodowych mogą i powinny być wspierane przez inne podmioty należące do sektora publicznego, prywatnego w ramach dyplomacji kulturalnej. Oznacza ona działania oparte na wymianie idei, wartości, tradycji i innych aspektów kultury lub tożsamości w celu wzmocnienia relacji, zacieśnienia współpracy społeczno-kulturalnej, promowania m.in. interesów narodowych (por. Institute for Cultural Diplomacy 2025).

Mając na uwadze potencjał turystyki kulturowej jako narzędzia przyciągania a nie przymusu, można wpisać i traktować ją jako narzędzie *soft power*. Liczne przykłady świadczą o skuteczności konsekwentnie prowadzonych działań w tym względzie. Proponujemy zatem zarówno osobom profesjonalnie zajmującym się zagadnieniami dyplomacji kulturalnej, naukowcom, jak i przedstawicielom branży turystycznej, pracownikom instytucji kultury namysł i dyskusję wokół pytania: **Jak wykorzystywać potencjał turystyki kulturowej jako *soft power* w dyplomacji kulturalnej?**

Odpowiedzi:**Dr hab. Mariusz Dziegłowski**

Uniwersytet Jagielloński

<https://orcid.org/0000-0001-6863-3830>

Dyplomację kulturalną i turystykę kulturową należy postrzegać jako dwa kluczowe filary procesu tworzenia marki narodowej, którego celem jest budowanie pozycji i wizerunku kraju na arenie międzynarodowej¹. W procesie tym kluczową rolę odgrywają skoordynowane działania wielu podmiotów oparte na długofalowej strategii

¹ W literaturze przedmiotu wymienia się najczęściej jeszcze dwa wektory brandingu narodowego obok inwestycji zagranicznych i eksportu markowych produktów.

oraz spójnym komunikacie prezentującym myśl przewodnią i zestaw atrybutów, które stanowią tożsamość marki narodowej. W Polsce podjęto wysiłek stworzenia koncepcji takiej marki (Marka Polska) w pierwszej połowie XXI wieku w oparciu o ideę „kreatywnych napięć” zaproponowaną przez Willy Olinsa [MSZ 2013; 2018]. Idea ta pozwala budować wizerunek Polski i Polaków jako przestrzeni ciągłych konfrontacji, zderzeń odmiennych postaw, poglądów, niepokojów, z których Polacy czerpią swoją siłę i vitalność. Kreatywność jest zaś przejawem „radzenia sobie” z różnymi ograniczeniami [Hereźniak 2011].

Jedną z przestrzeni kreatywności jest sztuka i to w tym obszarze potencjał turystyki kulturowej do Polski wydaje się być niedostatecznie wykorzystany. Polska kinematografia, teatr, literatura, muzyka mogłyby stać się elementem „zakotwiczenia” uwagi potencjalnego turysty z innego kraju czy obszaru kulturowego. Kluczowym wyzwaniem jest jednak pytanie o to, jak sprawić aby taką uwagę utrzymać w świecie bardzo bogatej i zróżnicowanej oferty.

Dotychczasowe badania [Dąbrowski 2024a-c²] dowodzą, iż kluczem do sukcesu jest zbudowanie marki twórcy lub zjawiska artystycznego w wybranym obszarze sztuki, z uwzględnieniem kontekstu kulturowego i potrzeb odbiorców, do których kierujemy komunikaty promocyjne. Kluczową rolę odgrywają w tym procesie jednostki dyplomatyczne (ambasady, konsulaty oraz instytuty polskie), a także instytucje kultury. Dobre praktyki w tym zakresie dostrzec można w działalności instytutów polskich, których pracownicy nawiązują współpracę z lokalnymi instytucjami kultury w danej branży (np. film, muzyka) i dzięki temu pozyskują dostęp do kanałów komunikacji z lokalnymi odbiorcami kultury. Sam wybór obiektu (twórcy, zjawiska artystycznego) jest niezwykle trudny. Badania wskazują, że promowana twórczość może spotkać się z żywym odbiorem o ile jest uniwersalna (muzyka Chopina, twórczość Tadeusza Kantora), a twórca łączy odległe z pozoru obszary kulturowe (np. muzyka Tomasza Stańko w Stanach Zjednoczonych). Kolejnym krokiem powinno być osadzenie danego zjawiska artystycznego lub twórcy w konkretnym miejscu na mapie kraju, regionu, miasta. Przeplatające się przestrzenie – geograficzna i kulturowa – w opowieści kierowanej do potencjalnych turystów winny stanowić naturalne podglebie, z którego wyrastają unikalne wytwory (teksty literackie, muzyka).

² Opieram się na wynikach badań przeprowadzonych w 2022 roku przez zespół badaczy z Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w ramach projektu „Opracowanie i upowszechnienie narzędzi wspierających promocję polskiej kultury za granicą” finansowanego jest z budżetu państwa w ramach programu o „Nauka dla Społeczeństwa”, polca.uken.krakow.pl, dostęp: 4.06.2025)

Podróże „literackie”, śladami wybitnych twórców są dobrą ilustracją potrzeb, jakie cechują turystów nastawionych przede wszystkim na doświadczenie, „zanurzenie” się w przestrzeni kulturowej, w której żył i tworzył ceniony pisarz. Aby taka podróż nie była tylko indywidualnym, jednostkowym doświadczeniem wytrawnych turystów, którzy na własną rękę organizują swoje wyjazdy, niezbędne jest przygotowanie atrakcyjnej oferty „ścieżki tematycznej”, z wyznaczonym kierunkiem i punktami na mapie. Każdy punkt winien wpisywać się w spójną narrację, opowieść i oferować niezapomniane doświadczenia, a nie tylko dostarczać suchych informacji. Kluczowe przy tym są dwie ważne zasady: spójności i koordynacji działań. Pierwsza zasada odnosi się do konsekwentnego trzymania się narracji, którą kierujemy do potencjalnego turysty, druga zaś – do zarządzania podmiotami, instytucjami, osobami, które są odpowiedzialne za poszczególne działania i zaprojektowane doświadczenia turysty (zgodnie z ideą projektowania uniwersalnego i tzw. projektowania zorientowanego na użytkownika).

Budowanie tematycznej ścieżki turystycznej w obszarze sztuki (na wzór szlaku architektury drewnianej) powinno być uzupełnione odpowiednią infrastrukturą turystyczną (hotele, restauracje, instytucje kultury). Podróżując śladem twórcy (pisarza, malarza, reżysera), poznając jego „prywatną” i „ideologiczną” ojczyznę, turysta powinien przede wszystkim doświadczać i poznawać różne elementy kultury, z której wyrosła fascynująca go twórczość: język, kuchnię, sztukę, mentalność mieszkańców regionu i ich codzienne życie. Ważnym aspektem tak zbudowanej ścieżki tematycznej powinna być oferta wydarzeń, takich jak: festiwale, jarmarki, koncerty czy rekonstrukcje historyczne. Wydarzenia te muszą zatem być dostępne dla obcokrajowców i odpowiednio przygotowane również pod kątem dostępności dla osób z niepełnosprawnością.

Współczesny turysta, który w swojej podróży nastawiony jest na eksplorację innych kultur, w szczególności sztuki, z dużym prawdopodobieństwem będzie opierał się w swoich poszukiwaniach na technologii i zasobach dostępnych w internecie. Dlatego też niezwykle istotne jest przygotowanie oferty ścieżki tematycznej „obudowanej” atrakcyjnymi materiałami cyfrowymi (zdigitalizowane artefakty, dokumenty archiwalne) dostępnymi w sieci. W Polsce od dłuższego czasu powstają równoległe cyfrowe repozytoria tworzone przez instytucje publiczne oraz oddolne działania składające się na bogatą archiwistykę społeczną [Dzięglewski 2017a-b]. Zasoby te mogą stanowić dobry punkt wyjścia dla budowania ścieżki tematycznej

wspieranej technologią cyfrową. Wydaje się, że coraz większym wyzwaniem w budowaniu tego typu ścieżek jest wykorzystanie technologii immersyjnych (AR/VR), które pozwalają na zanurzenie się w wirtualne światy. Dzięki temu turysta nie tylko eksploruje intelektualnie nowe obszary kultury, ale ich doświadcza, a to właśnie doświadczenie, „zanurzanie się”, „wchodzenie” w kulturę może przyczynić się do emocjonalnego przywiązania do konkretnego miejsca, regionu, kraju, jego mieszkańców i kultury.

Dr Daniel Gołębiowski

King Faisal Center for Research and Islamic Studies, Riyadh

<https://orcid.org/0000-0002-4109-1768>

Turystyka kulturowa może być określana jako instrument typu *soft power* wspomagający szerszą działalność w ramach dyplomacji kulturalnej, jeżeli jest osadzona w spójnej narracji instytucjonalnej wspieranej przez długofalową strategię systemową, a nie ograniczoną jedynie do działań promocyjnych o charakterze doraźnym. Arabia Saudyjska w ramach realizowanej *Wizji 2030* stanowi doskonały przykład tego, w jaki sposób turystyka kulturowa jest wykorzystywana do przedefiniowania pozycji państwa na arenie międzynarodowej poprzez atrakcyjność, doświadczenie i uznanie, a nie poprzez przymus.

Ważne ośrodki dziedzictwa kulturowego, takie jak Al-Ula, miasto i oaza zamieszkiwane od 5 000 roku p.n.e. oraz Hegra (Madā'in Šālih), pokazują, w jaki sposób pozostałości osadnictwa nabatejskiego oraz stanowiska archeologiczne mogą zostać przekształcone w elementy nowej narracji kulturowej państwa, które poszerzają dominujące ramy interpretacyjne kultury, nie negując ich, lecz osadzając je w szerszym, ponadregionalnym kontekście cywilizacyjnym. Dzięki wprowadzeniu wysokich standardów konserwatorskich, międzynarodowym partnerstwom badawczym oraz starannie zaplanowanym doświadczeniom dla odwiedzających, miejsca te utrwalają odbiór Arabii Saudyjskiej jako strażnika światowego dziedzictwa oraz odpowiedzialnego aktora na globalnej mapie kulturowej.

Podobne funkcje pełni rewitalizacja miasta Ad-Dirija, kolebki państwa saudyjskiego wpisanego na Listę światowego dziedzictwa UNESCO. Inicjatywa ta łączy narrację tożsamościową i narodotwórczą z odpowiadającą jej symboliką w tym stylami architektonicznymi i estetyką, które – dzięki spójnej strategii komunikacyjnej oraz ofercie turystycznej – są udostępniane odbiorcom poprzez przemysłane doświadczenia

kulturowe, obejmujące m.in. infrastrukturę hotelową, ofertę gastronomiczną oraz program wydarzeń.

Zakrojone na szeroką skalę inicjatywy kulturalne i rozrywkowe – takie jak Riyadh Season, oraz międzynarodowe wydarzenia sportowe (e-gamingowe, regionalne festiwale filmowe, turnieje piłkarskie, golfowe i tenisowe) – poszerzają zakres turystyki kulturowej poza dziedzictwo materialne, obejmując współczesny styl życia, kreatywność i globalną kulturę popularną. Wydarzenia te tworzą warunki bezpośredniego doświadczania kultury, kształtując międzynarodowe postrzeganie oraz sprzyjając komunikacji międzyludzkiej.

Arabia Saudyjska integruje turystykę z polityką kulturalną, dyplomacją oraz globalnym zarządzaniem kulturą, funkcjonując jednocześnie jako atrakcyjna przestrzeń odbioru kultury, partner do współpracy oraz aktywny uczestnik kształtowania agendy międzynarodowej współpracy kulturalnej. Potwierdza to, że turystyka kulturowa może być narzędziem typu *soft power* nie dzięki samej liczbie odwiedzających, lecz poprzez strategiczne utrzymywanie narracji budującej wiarygodność instytucjonalną oraz trwałe zaangażowanie międzynarodowe.

Dr hab. Krzysztof Kasprzak

professor emeritus Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

<https://orcid.org/0000-0003-3469-2802>

Prof. dr hab. Beata Raszka

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Wydział Gospodarki Przestrzennej i Architektury Krajobrazu

Instytut Gospodarki Przestrzennej

<https://orcid.org/0000-0002-1757-2625>

Prowadzenie przez Polskę w ostatnich kilkudziesięciu latach wielu różnorodnych działań mających na celu zacieśnienie współpracy z państwami członkowskimi Wspólnot Europejskich wymusiło podejmowanie szeregu rozwiązań dyplomatycznych związanych także z ochroną dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego. Doprowadziły one m.in. do przyjęcia wielu międzynarodowych konwencji (*soft law*), jak i bardziej restrykcyjnych dyrektyw (*hard law*) związanych z zachowaniem i ochroną tego dziedzictwa. Jednym z pierwszych dokumentów z tym związanych ratyfikowanych przez Polskę była Konwencja o ochronie światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego (*Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*) [UNESCO 1972]. Wiele tych dokumentów powstało w wyniku

dyplomatycznych negocjacji i merytorycznej współpracy w stosunkowo krótkim czasie, mimo występowania rozmaitych, a często nawet sprzecznych interesów. Ich skuteczność w różnych krajach zależy jednak od wielu czynników, m.in. od stopnia praworządności, możliwości finansowych i wdrożeniowych umawiających się w danej kwestii stron.

Wypracowanie zdolności społeczeństwa lub kraju do pozyskiwania różnych wpływów poprzez popularyzowanie, także przez działalność dyplomatyczną, osiągnięć kultury, nauki lub politycznych zasad uznawanych za szczególnie interesujące o znacznej sile oddziaływania to mniej lub bardziej subtelne wskazywanie poprzez delikatne perswazje innym, jaki wybór jest dla nich właściwy. Tak mają oni w każdym razie uważać. Działania takie prowadzone od wieków na całym świecie są pożądane w przypadku przyciągania się i dzielenia wspólnych wartości oraz wiary w słuszność określonych idei. Ale nie ma nigdy pewności, czy zarówno idee, jak i wartości są pożądane i zawsze słuszne dla innych. Zdobywanie wpływów w sposób *soft* może być niekiedy potraktowane jako element polityki *hard*, zwłaszcza w sytuacji przechodzenia do etapu praktycznej realizacji. Przykładem tego rodzaju polityki *hard* może być taka sztuka kształtowania przestrzeni, jaką jest architektura. Budynki mogą mieć bowiem także określony wydźwięk ideowy, np. budownictwo sakralne dla potrzeb określonej religii państwowej. Przykładem niech będzie architektura cerkiewna Królestwa Polskiego w II poł. XIX wieku, która była wyraźnym narzędziem dążności do pełnej integracji tego obszaru z Rosją. Miała ona przywrócić podatnemu na wpływy kultury zachodniej Królestwu Polskiemu „właściwe” miejsce w całym imperium [Cynalewska-Kuczma 2004]. Obecnie wiele tych obiektów, często objętych ochroną jako zabytki, jest przedmiotem znacznego zainteresowania nie tylko wyznawców prawosławia, ale także turystów kulturowych, bowiem budownictwo to stanowi w wielu miejscach także interesującą atrakcję turystyczną.

Podstawowe znaczenie dla ekspansji ludzi zawsze miały mosty. Od przepraw przez rzeki uzależniony był rozwój handlu, rozwijanie się osiedli, miast i całych państw. Most to jednak nie tylko techniczna konstrukcja. To także jeden z najważniejszych symboli porozumienia między narodami. Symbolizuje on i stanowi metaforę połączenia tego, co w przeszłości było podzielone. Budowanie mostów między kulturami, wspólnotami religijnymi, grupami językowymi i państwami wyznaczonych przez odważne idee i plany stanowi zawsze nowe wyzwanie, któremu często jednak trudno było i nadal jest podoleć. Od lat podejmowano w drodze dyplomacji, ale

i różnego rodzaju innych kontaktów, trud budowania takich mostów łączących etniczną kulturę, językową i religijną różnorodność traktowanych jako wspólne dziedzictwo. Szczególnie ważne dla tej działalności jest tworzenie warunków porozumienia ponad różnymi podziałami. Kolejny raz należy powtórzyć, że jedyną szansą niwelowania istniejących podziałów, a także uwolnienia potencjału występującej różnorodności kulturowej jest właściwa edukacja, pozbawiona fałszywych informacji. W różnorodnej kulturowo Europie zapewnia ona świadomość własnego pochodzenia, określoną tożsamość kulturową oraz w warunkach zwiększającej się coraz bardziej globalizacji zdolności przystosowania się do nowo powstających warunków oraz niwelowania w miarę możliwości istniejących różnic. Przykładem historycznego świadectwa łączenia społeczności oraz symbolu pojednania i koegzystencji kulturowej jest pochodzący z XVI wieku kamienny łukowy Stary Most rozpięty nad rzeką Neretwą (największa i najdłuższa rzeka po wschodniej stronie basenu Adriatyku, do którego uchodzi) w Mostarze w Bośni i Hercegowinie. Łączy on dwa brzegi i społeczności miasta, będąc obecnie ikoną tego federacyjnego państwa i ważnym obiektem dla turystycznego poznawania tego kraju. Most przez wieki był swoistym symbolem pojednania Wschodu z Zachodem, chrześcijaństwa z islamem oraz katolików (Chorwaci) i wyznawców prawosławia (Serbowie). Jak wiadomo most został celowo zburzony przez chorwackie wojsko podczas wojny w 1993 roku. W 1995 roku rozpoczęto jego odbudowę; most oficjalnie został otwarty dopiero w 2004 roku. Rok później został wpisany na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Mosty budują także literatura oraz szlaki kulturowe, wyznaczone m.in. dzięki różnym związkom kulturowym i działaniom dyplomatycznym. Poprzez literaturę możemy lepiej poznać naszych sąsiadów i, powoli odchodząc od stereotypów, wejść w bardziej świadomy poziom relacji. Jednym z przykładów szlaku budującego mosty jest pielgrzymkowy szlak *Via Sacra*, łączący miejsca występowania wybitnej architektury sakralnej i dzieł sztuki Niemiec (Saksonia, Górne Łużyce), Czechy i Polski (Dolny Śląsk). Przypomina on o wspólnych dla tego terenu tradycjach, niezależnych od istniejących granic państwowych. Wyznacznikiem jego zmiennej i różnorodnej historii są saskie, serbołużyckie, czeskie i śląskie korzenie w warunkach współistnienia różnych kultur.

Szczególnym przykładem współpracy transgranicznej, w tym polsko-niemieckich działań dyplomatycznych, obejmującej m.in. rozwój turystyki, są kompleksowe prace związane z ochroną i zarządzaniem Parkiem Mużakowskim (*Park von Muskau*,

Muskauer Park, Fürst-Pückler-Park), jednego z najbardziej rozległych (ponad 700 ha po obu stronach Nysy Łużyckiej, po stronie polskiej 522 ha, po stronie niemieckiej 206 ha) założeń parkowych w Europie. Centralna część parku z zabudowaniami rezydencjalnymi znajduje się po zachodniej stronie rzeki przy niemieckiej miejscowości Mużaków (*Bad Muskau*), polska część położona jest przy miejscowości Łęknica. Założycielem parku był książę Hermann Ludwig Heinrich von Pückler-Muskau (1785-1871), podróżnik, pisarz i ogrodnik. Jego koncepcja stworzenia na terenie własnej posiadłości nowego parku wzorowanego na angielskich parkach krajobrazowych zakładała, że ma on przypominać galerię zmieniających się w porach roku obrazów. Kolejni właściciele rezydencji i parku, tj. Wilhelm Fryderyk Karol książę Niderlandów (1797-1881) z dynastii Orańskiej-Nassau oraz rodzina Arnim (do 1945 r.), kontynuowali dzieło założyciela parku. Obecnie Park Mużakowski, będący największym parkiem w stylu angielskim w Polsce, znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego Łuk Mużakowa (*Muskauer Faltenbogen*) oraz Geoparku Łuk Mużakowa, mających na celu ochronę szczególnego tworu geologicznego jakim jest morena czołowej w kształcie podkowy (dł. 40 km, szer. 3-5 km), powstała podczas zlodowacenia środkowopolskiego (120-300 tys. lat temu), przez środek której płynie Nysa Łużycka, lewobrzeżny dopływ Odry.

Geopark jest obszarem o dokładnie wyznaczonych granicach, obejmujący stanowiska dziedzictwa geologicznego o istotnym znaczeniu naukowym dla geologii oraz obiekty unikatowe reprezentatywne dla danego regionu i jego geologicznej historii. Jednak geopark to nie tylko walory geologiczne, obszar ten może być cenny także z archeologicznego, ekologicznego, historycznego lub kulturowego punktu widzenia. W 1997 roku Oddział Nauk o Ziemi (*Division of Earth Science*) UNESCO zapoczątkował „Program Geoparki UNESCO”, mający być wsparciem krajowych i międzynarodowych starań w zakresie ochrony dziedzictwa Ziemi. Na potrzeby tego programu stworzono międzynarodowo uznawaną nazwę „Geopark UNESCO” oraz uruchomiono procedurę utworzenia Światowej Sieci Narodowych Geoparków (*Global Network of National Geoparks*). Geopark Łuk Mużakowa jest pierwszym w Polsce geoparkiem przyjętym do tej Sieci. Pozostałe polskie geoparki wchodzące w jej skład to Geopark Świętokrzyski oraz Geopark Krainy Wygasłych Wulkanów, obejmujący tereny Dolnego Śląska pomiędzy Legnicą, Jelenią Górą i Strzegomiem, gdzie występują skały pochodzenia wulkanicznego.

Polska część Parku Mużakowskiego (uznana także za pomnik historii) jest zarządzana przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie, a niemiecka przez Fundację Fürst–Pückler–Park Bad Muskau z siedzibą w Oranżerii na terenie Parku. Obie te instytucje prowadzące działania mające na celu ochronę, konserwację i popularyzację Parku oraz Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej Geopark Łuk Mużakowa podpisali trójstronne porozumienie o współpracy. Dokument reguluje i pogłębia współpracę trzech instytucji zarządzających dwoma cennymi obiektami UNESCO: Światowym Geoparkiem UNESCO Łuk Mużakowa (*Muskauer Faltenbogen*) oraz Parkiem Mużakowskim. W ramach podpisanego porozumienia Narodowy Instytut Dziedzictwa zobowiązał się do dalszego zaangażowania w jego rozwój m.in. poprzez koordynację działań z partnerami niemieckimi oraz Geoparkiem, integrację infrastruktury, a także wspólną realizację projektów edukacyjnych, promocyjnych i informacyjnych. Porozumienie zakłada organizację corocznych spotkań roboczych partnerów, wspólne ubieganie się o środki zewnętrzne i realizację projektów opartych na zaangażowaniu kadry oraz zasobów instytucji. Ocenia się, że dzięki tej umowie Park Mużakowski oraz Geopark Łuk Mużakowa umacniają swoją pozycję jako wzorcowy przykład transgranicznej współpracy oraz zrównoważonego zarządzania dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym. Narodowy Instytut Dziedzictwa potwierdza tym samym swoją rolę jako instytucji eksperckiej, a także aktywnego partnera w międzynarodowych działaniach na rzecz ochrony wspólnego dziedzictwa. Porozumienie stanowi podstawę dla długofalowej współpracy, której efektem będą wspólne działania na rzecz promocji, edukacji, integracji krajobrazowej oraz rozwoju turystyki kulturowej w regionie pogranicza polsko-niemieckiego. Przedsięwzięcie realizowane w ramach wspólnego polsko-niemieckiego projektu „Park Mużakowski – zwiększenie atrakcyjności turystycznej i dostępności obiektu światowego dziedzictwa UNESCO” finansowane są z Programu Współpracy INTERREG Polska – Saksonia 2021-2027 oraz częściowo przez polskie Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Wydarzeniem organizowanym przez Narodowy Instytut Dziedzictwa we współpracy z Fundacją „Park Księcia Pücklera Bad Muskau” jest m.in. Święto Parku Mużakowskiego. Liczne imprezy związane z tą inicjatywą odbywającą się na granicy polsko-niemieckiej mają przybliżyć historię tego miejsca oraz przypomnieć postaci, które Park tworzyły i przez lata kształtowały. Wymienić tutaj można wycieczki po terenie Parku z przewodnikiem, wieczorne koncerty i spotkania z muzyką klasyczną

w plenerowej scenerii, warsztaty artystyczne, pikniki, turniej szachowy, czy Jabłoniowy Zawrót Głowy, będący owocowym świętem Parku, nawiązującym do historycznej szkółki drzew owocowych z niezwykle kolekcją unikatowych już dzisiaj dawnych odmian jabłoni. Znana jest także oferująca różne kreatywne zadania gra terenowa „Duchy Parku Mużakowskiego”, która przybliży wybrane wymiary jego dziedzictwa. Park to także różne historyczne oraz romantyczne opowieści, z których najbardziej znana związana jest z piękną Machbubą (Ajime) (1825-1840), ukochaną księcia Hermanna, której serce po jej śmierci miał on pochować na terenie Parku.

Park Mużakowski został wpisany na Listę światowego dziedzictwa UNESCO (*World Heritage List*). Zarządzanie dziedzictwem kulturowym na terenie obiektów UNESCO, znajdujących się także w granicach parku krajobrazowego, w porównaniu do innych parków krajobrazowych nie uznanych za takie obiekty, jest bardziej złożone [Kasprzak, Raszka 2022a]. Zgodnie z wymaganiami stawianymi obiektom ze wspomnianej Listy każdy z nich powinien posiadać plan zarządzania. Istotne jest jednak nie tyle opracowanie dokumentu spełniającego ogólne wymagania, ile zbudowanie komplementarnego systemu opartego na założeniu, że dane miejsce charakteryzuje system różnorodnych powiązań z otoczeniem, których rozpoznanie wymaga szczegółowe poznanie wszystkich interesariuszy. Żaden obiekt UNESCO nie występuje w izolacji, ale jest elementem większej całości, zbudowanej z wszystkich miejsc wpisanych na Listę światowego dziedzictwa UNESCO. W zarządzaniu każdy z nich musi być traktowany indywidualnie, każdy bowiem znajduje się w innym otoczeniu oraz ma inny kontekst historyczny, ekonomiczny i społeczno-kulturowy [Gawel 2016].

Obszarom o wybitnych wyróżniających się w skali światowej walorach przyrodniczych i krajobrazowych, gdzie prawnie ustanowione formy ochrony przyrody i zrównoważone użytkowanie gospodarcze tworzą unikatowy, wzajemnie zharmonizowany układ Światowy Komitet UNESCO, realizując program „Człowiek i Biosfera” (*Man and Biosphere, MaB*), nadaje status „Rezerwatu Biosfery”. Nadanie tego statusu nie jest związane z wprowadzeniem na danym terenie nowych przepisów ochronnych, lecz jest jego międzynarodową nobilitacją i promocją przez UNESCO. To forma uznania starań społeczności lokalnych i środowiska naukowego o zachowanie harmonii między wysokimi walorami przyrodniczymi a ich zrównoważonym użytkowaniem. Rezerwaty biosfery nie mają być tylko chronionymi wyizolowanymi strefami ograniczonego dostępu, ale miejscami, gdzie rozwój gospodarczy i społeczno-

kulturowy prowadzony jest w równowadze z zachowaniem różnorodności biologiczno-kulturowej. Zachowana i odtwarzana utracona różnorodność kulturowa i biologiczna ma być chroniona poprzez Światową Sieć Rezerwatów Biosfery (*The Statutory Framework of the World Biosphere Reserves*).

Wśród 11 Rezerwatów Biosfery utworzonych dotychczas w Polsce aż pięć obiektów jest transgranicznych: Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Karpaty Wschodnie” (Polska-Słowacja-Ukraina), Transgraniczny Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie” (Polska-Białoruś-Ukraina), Transgraniczny Rezerwat Biosfery „Roztocze” (Polska-Ukraina), Tatrzański Transgraniczny Rezerwat Biosfery (Polska-Słowacja), Karkonoski Rezerwat Biosfery (Polska-Czechy). Dotychczasowe doświadczenia związane z tymi obiektami oraz przeprowadzone fragmentaryczne działania kontrolne w Międzynarodowym Rezerwacie Biosfery „Karpaty Wschodnie” [Bieszczadzki Park Narodowy, Ciśnieńsko-Wetliński Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Doliny Sanu (Polska), Park Narodowy „Połoniny” (Słowacja), Użański Park Narodowy, Nadsański Regionalny Park Krajobrazowy (Ukraina)] wskazują, że zarówno współpraca pomiędzy wszystkimi polskimi parkami w obrębie rezerwatu biosfery, jak i współpraca transgraniczna z parkami po stronie słowackiej i ukraińskiej miały jak dotychczas wymiar bardziej formalny niż praktyczny [Kasprzak, Raszka 2022b]. Parki te nie współdziałały ze sobą w zakresie planowania i wykonywania ustawowych zadań oraz nie podejmowały żadnych przedsięwzięć, które realizowane byłyby wspólnie na obszarze i tylko na rzecz tego rezerwatu biosfery. Nie wykonywano wspólnie zadań także w wymiarze transgranicznym, mimo deklaracji wspólnego działania każdej ze stron tworzących rezerwat biosfery. Zarówno współpraca pomiędzy wszystkimi polskimi parkami w obrębie rezerwatu biosfery, jak i współpraca transgraniczna z parkami po stronie słowackiej i ukraińskiej miały wymiar bardziej formalny niż praktyczny. Pracownicy parków nie współdziałali w zakresie planowania i wykonywania ustawowych zadań oraz nie podejmowali żadnych przedsięwzięć, które realizowane byłyby wspólnie na obszarze i tylko na rzecz tego rezerwatu biosfery. Nie wykonywano wspólnie zadań także w wymiarze transgranicznym, mimo deklaracji wspólnego działania każdej ze stron tworzących rezerwat biosfery. W polskiej części Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie” park narodowy, wydzielone strefy ochrony i parki krajobrazowe nie współpracowały w zakresie planowania i wykonywania ustawowych zadań na jego terenie. Nie realizowano także wspólnych przedsięwzięć z parkami współtworzącymi rezerwat biosfery po stronie

słowackiej i ukraińskiej. Do współpracy takiej nie są jednak prawnie zobowiązane, ponieważ ich działania przebiegały i nadal przebiegają w bardzo specyficznych uwarunkowaniach prawnych i organizacyjnych. Wszystkie zadania rezerwatu biosfery nie są bowiem zdefiniowane zarówno w prawie krajowym, jak i w żadnym dokumencie stanowiącym podstawę funkcjonowania tych parków w poszczególnych krajach. Podejmowane różne działania organizacyjne i dyplomatyczne nie przyczyniły się jak dotąd do rozwiązania istniejącej sytuacji. Nie jest to także obecnie możliwe w warunkach trwającej na Ukrainie wojny.

Ponieważ w świetle polskiego prawa rezerwaty biosfery mogą być co najwyżej uznawane za nieformalną formę organizacji ochrony przyrody, a nie za realnie istniejącą regulowaną prawnie formę ochrony przyrody, dlatego pojęcia formalno-prawne związane z funkcjonowaniem rezerwatów biosfery nie mogą występować m.in. w dokumentach planistycznych związanych z ochroną np. parków narodowych i parków krajobrazowych. Polskie rezerwaty biosfery nie mogą, zgodnie z zaleceniami UNESCO, podlegać polskiemu prawodawstwu, ponieważ nie są w nim umocowane – od ponad 45 lat nie są ustawowymi formami ochrony przyrody [Raszka, Hełdak 2023]. W żadnym zakresie nie przyczyniły się one do wzmożenia w kraju działań dotyczących ochrony przyrody i zasad zrównoważonego rozwoju, cokolwiek miałyby one oznaczać.

Działania dyplomatyczne mające na celu popularyzowanie m.in. określonych zasobów przyrodniczych uznawanych za dobro narodowe w danym kraju w celu zacieśnienia więzi z innymi krajami lub ich przywódcami, prowadzone były i nadal są często jakby w mniej standardowy sposób. Tak jak w starożytności i w wiekach późniejszych, tak i obecnie, realizowana była i jest tzw. dyplomacja zwierząt. Związana jest ona z wykorzystywaniem żywych zwierząt określonych gatunków przez rządy państw w kształtowaniu ich stosunków międzynarodowych. Tradycyjnie od wieków dotyczyła ona przekazywania w formie prezentów przywódcom państw na ogół dziko występujących egzotycznych gatunków zwierząt (np. lew, tygrysy, pantera, gepard, tygrys, słoń, wielbłąd, żyrafa, jelenie) lub domowych (zwłaszcza różnych ras koni i psów, ułożonych do polowań ptaków drapieżnych, ozdobnych gatunków ptaków). Począwszy od XX wieku dyplomacja zwierząt została włączona przez niektóre państwa na stałe do ich strategii dyplomatycznej jako forma polityki *soft*. Najbardziej znana obecnie jest praktykowana przez Chiny dyplomacja pand. Polega ona na tworzeniu pozytywnego wizerunku tego państwa dzięki przekazywaniu a obecnie także wypożyczaniu innym krajom osobników pandy wielkiej (niedźwiedź bambusowy,

Ailuropoda melanoleuca). Początek tej dyplomacji sięga 1941 roku, a decyzje w sprawie przekazywania lub wypożyczania zwierząt podejmowane są na wysokich szczeblach władzy politycznej. Polityka ta w połączeniu z rządowymi programami ochrony pand i ich środowiska, w tym z programami rozmnażania pand w niewoli, w których biorą udział także liczne ogrody zoologiczne na całym świecie, tłumnie odwiedzanych przez mieszkańców i turystów, przyczyniła się do pełniejszej ochrony tego narażonego na wyginięcie gatunku, symbolu Światowego Funduszu na rzecz Przyrody (WWF, *World Wide Found for Nature*).

Na prowadzonej przez Chiny dyplomacji pand wzoruje się obecnie także dyplomacja orangutanów, będąca odpowiedzią rządu Malezji na przyjęte przez Unię Europejską ograniczenia importu oleju palmowego, którego produkcja związana jest z powiększaniem plantacji olejowca gwinejskiego (*Elaeis guineensis*) i wyrębem lasów tropikalnych, będących siedliskiem m.in. krytycznie zagrożonych orangutanów: borneańskiego (*Pongo pygmaeus*), endemicznego na Borneo i sumatrzeńskiego (*Pongo abelii*), endemicznego na północnej Sumatrze. Polityka ta prowadzona jest – wbrew zapewnieniom rządu Malezji – niewłaściwie, bowiem nie ogranicza niszczenia naturalnych siedlisk tylko sprzyja producentom oleju. Stanowi ona ogromne zagrożenie dla orangutanów, będących dobrem narodowym tego kraju, od lat budzącym niezwykle zainteresowanie na całym świecie, także wśród turystów.

Jak dotąd szczególnie dobrym przykładem pokazującym skuteczność działań, w których turystyka kulturowa jako narzędzie dyplomacji *soft power* ma znaczący udział, jest m.in. ochrona i promocja Parku Mużakowskiego. Podobnie dobrym przykładem pokazującym turystykę kulturową w promocji podjętych działań ochrony dziedzictwa kulturowego i historycznego są Lednicki Park Krajobrazowy oraz Kaszubski Park Krajobrazowy (Kaszëbsczi Park Krajòbrazny). Celem pierwszego parku jest głównie zachowanie elementów tego dziedzictwa w otoczeniu jeziora Lednica, w tym szczególnie pozostałości zespołu osadnictwa z czasów pierwszych Piastów. Natomiast w przypadku drugiego parku najcenniejszymi wartościami kulturowymi na jego terenie są m.in. bardzo dobrze zachowane tradycje kultury ludowej Kaszubów, ich własnej historii, kultury i języka. Funkcjonowanie parków krajobrazowych w Polsce i ich rola w ochronie krajobrazu są jednak niewystarczające. Mimo znacznego potencjału parki te nadal nie mogą skutecznie chronić krajobrazu ze względu na brak właściwych przepisów prawnych umożliwiających prowadzenie na ich terenie kompleksowych działań ochronnych dotyczących pełnego zachowania występującego

na ich terenie dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego. Brak jest także skutecznych działań prawno-administracyjnych w pełnej realizacji założeń rezerwatów biosfery, zarówno krajowych, jak i międzypaństwowych, w skład których wchodzi także parki krajobrazowe. Często jest ona w różnych zakresach tylko deklaratoryjna. Przyczyną jest m.in. niski poziom akceptacji społecznej dla tej formy ochrony oraz niska świadomość dotycząca znaczenia ochrony krajobrazu i potrzeby ochrony dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego. Nadal nie tylko dla części społeczności lokalnych, ale także dla polityków i decydentów różnych szczebli organizacyjnych państwa park krajobrazowy, podobnie jak inne formy ochrony przyrody, jest instytucją, która ich – niczym nie uzasadnionym – zdaniem głównie ogranicza rozwój gospodarczy. Na terenach przygranicznych działania dyplomatyczne *soft power* wykorzystujące m.in. turystykę kulturową byłyby być może pewną szansę na zmianę takiego podejścia. Obecnie miałyby to także duże znaczenie w przypadku polsko-niemieckiego projektu utworzenia jednego transgranicznego parku narodowego w dolnym biegu Odry, chroniącego m.in. położone między dwoma ramionami rzeki Międzyodrze. Istnieje od lat dobra współpraca niemieckiego Parku Narodowego Dolnej Odry (*Nationalpark Unteres Odertal*) z istniejącymi po polskiej stronie parkami krajobrazowymi Cedyńskim i Doliny Dolny Odry. Objęcie ich ochroną jako parku narodowego spowodowałoby, że tereny chronione o tym samym statusie byłyby po obu brzegach rzeki. Jednak decyzje polityczne po polskiej stronie podjęte w oderwaniu od działań dyplomatycznych oraz merytorycznych opinii ekspertów dotyczących potrzeby i możliwości ochrony tego dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego uniemożliwiają jak na razie takie rozwiązanie.

Dr Barbara Weźgowiec

Uniwersytet Jagielloński

<https://orcid.org/0000-0003-3133-3759>

Kraków coraz częściej postrzegany jest jako miasto które w sposób świadomy wykorzystuje kulturę – a w szczególności literaturę – do budowania międzynarodowych relacji i wzmacniania swojej pozycji w globalnym obiegu idei. W niniejszej wypowiedzi proponuję spojrzenie na Kraków jako swoiste „laboratorium” dyplomacji kulturalnej, w którym praktyki literackie funkcjonują jednocześnie jako zasób *soft power*, narzędzie kształtowania relacyjności miejskiej oraz istotny element turystyki kulturowej. Refleksja ta łączy dwie perspektywy: badawczą, zakorzenioną w studiach literackich i miejskich oraz autoetnograficzną – wynikającą z doświadczenia uczestnictwa w wydarzeniach i projektach realizowanych przez

Krakowskie Biuro Festiwalowe (KBF), instytucję odpowiedzialną za realizację programu Kraków Miasto Literatury UNESCO.

Ramy teoretyczne analizy wyznaczają koncepcje *soft power* [Nye 2005; 2007], nowej dyplomacji publicznej [Melissen 2005] oraz dyplomacji miejskiej [Acuto 2013]. Ujęcia te pozwalają traktować miasto jako aktywnego aktora relacji międzynarodowych, który nie tylko reprezentuje interesy państwa, lecz także samodzielnie wytwarza znaczenia, narracje i formy oddziaływania symbolicznego. W tym sensie literatura – rozumiana szeroko jako pole praktyk twórczych, instytucjonalnych i odbiorczych – staje się nośnikiem wartości, emocji i wyobrażeń, a zarazem medium komunikacji międzykulturowej.

W praktyce bowiem to właśnie organizowane przez KBF festiwale literackie, takie jak Conrad Festival czy Festiwal Miłosza, programy promujące czytelnictwo, miejskie rezydencje pisarskie oraz miejsca i instytucje współtworzące infrastrukturę kultury Krakowa (np. Pałac Potockich czy inicjatywa „Kwartał Kultury”) materializują codzienną dyplomację literacką miasta integrując ją z turystyką kulturową [KBF 2021]. Można zatem stwierdzić, że Krakowskie Biuro Festiwalowe wytwarza swoisty „ekosystem narracyjny”, który wzmacnia zaufanie społeczne, zwiększa widzialność Krakowa w obiegu międzynarodowym wzmacnia kapitał symboliczny miasta oraz sprzyja mobilności kulturowej twórców i odbiorców wpisując te działania w ramy celów zrównoważonego rozwoju UNESCO Creative Cities Network [CCN 2024; KBF 2025].

Dyplomacja kulturalna Krakowa zyskuje dodatkowy wymiar poprzez turystykę kulturową, która przekształca literackie wydarzenia w magnes przyciągający międzynarodowych gości. W literaturze przedmiotu ten rodzaj turystyki definiowany jest jako forma podróżowania motywowana chęcią poznania dziedzictwa kulturowego, praktyk symbolicznych oraz współczesnych przejawów kultury [Mikos v. Rohrscheidt 2008]. W przypadku Krakowa turystyka kulturowa coraz częściej przyjmuje postać turystyki literackiej, opartej na uczestnictwie w festiwalach, spotkaniach autorskich, spacerach literackich czy wizytach w instytucjach kultury związanych z literaturą.

Festiwale takie jak Conrad czy Miłosz nie tylko budują dialogi międzykulturowe, ale także generują napływ turystów – według raportów opublikowanych na stronach Urzędu Miasta Krakowa, przyczyniają się one do wzrostu odwiedzin w okresach festiwalowych, stymulując lokalną gospodarkę i tworząc „ambasadorów” miasta poprzez osobiste doświadczenia [Turystyka 2024]. Szlaki literackie, jak spacery po Starym Mieście śladami noblistów czy wizyty w Pałacu Potockich, integrują turystykę

z *soft power*, umożliwiając turystom aktywne uczestnictwo w narracjach miejskich, co wzmacnia wizerunek Krakowa jako globalnego centrum literatury UNESCO [zob. np. Kraków Travel 2025]. W ten sposób turystyka kulturowa staje się przedłużeniem dyplomacji – narzędziem budowania zaufania i długoterminowych relacji, pod warunkiem zrównoważonego zarządzania ryzykiem overtourismu [Mikos v. Rohrscheidt 2008].

Od teorii do praktyki: literackie działania Krakowskiego Biura Festiwalowego w kontekście turystyki kulturowej i dyplomacji kulturalnej

Kiedy wchodzę do Pałacu Potockich – na debatę, spotkanie z twórcą lub rezydentem albo warsztat – widzę nie tylko instytucję kultury, ale laboratorium współczesnej dyplomacji. Literatura nie jest tu dekoracją ani tradycją podtrzymywaną z obowiązku, ale praktyką codzienną: formą rozmowy, budowania relacji, konstruowania sensów. I właśnie w tej codzienności, w rytmie wydarzeń Krakowskiego Biura Festiwalowego, najlepiej widać, jak funkcjonuje miejska *soft power*.

Soft power, czyli inaczej tzw. miękka siła, jak argumentuje Joseph Nye [2007], polega na „zdolności przyciągania i kształtowania preferencji innych” poprzez kulturę, a nie przymus. Miasta wykorzystują ją wtedy, gdy komunikują swoje wartości w sposób subtelny i nienarzucający przez zaproszenie, współdziałanie i tworzenie przestrzeni uczestnictwa. Ta logika przenika współczesną dyplomację publiczną, w której – jak z kolei zauważa Melissen [2005] – istotną rolę odgrywa nie transmisja, ale dialog, a także dyplomację miejską, w której miasta występują jako aktorzy globalnych relacji [Acuto 2013].

Dla potrzeb niniejszych rozważań literacką *soft power* można zdefiniować jako pojęcie odnoszące się do zdolności literatury oraz praktyk literackich (takich jak np. pisanie, tłumaczenie, promocja, czy recepcja) do wywierania wpływu w wymiarze kulturowym i symbolicznym oraz kształtowania preferencji i wyobrażeń odbiorców poprzez atrakcyjność estetyczną, ideową i aksjologiczną, a nie poprzez przymus czy ekonomiczne naciski. Wpisuje się ona w szerszą koncepcję *soft power of culture*, rozumianą jako „miękka siła kultury”, czyli zdolność oddziaływania na innych poprzez kulturę, sztukę, język i wartości, co podkreślają m.in. Joseph S. Nye [1990] oraz badacze dyplomacji kulturalnej [np. Mark Leonard 2002; Milton C. Cummings 2003]. Literatura, jako istotny element miękkiej siły kultury, kształtuje wizerunek wspólnoty, promuje język i wartości, buduje narracje tożsamościowe oraz uczestniczy w dyplomacji kulturalnej (np. poprzez przekłady, nagrody literackie, festiwale).

W tym kontekście Kraków stanowi przykład miasta, które potrafi wykorzystać literaturę jako narzędzie budowania strategii turystycznej miasta oraz miękkiej siły. Przyznany w 2013 roku tytuł Miasta Literatury UNESCO nie tylko uhonorował literackie dziedzictwo stolicy Małopolski, lecz także zobowiązał do rozwijania polityki kulturowej opartej na współpracy, mobilności twórców i wspieraniu różnorodnych środowisk literackich [CCN 2024]. Od tego czasu KBF konsekwentnie rozwija system działań literackich – festiwale, rezydencje, edukację, kampanie czytelnicze, przestrzenie kultury – które łącznie tworzą nowoczesny model relacyjnej *soft power*.

Istotną rolę w owym modelu odgrywają festiwale literackie. W sposób szczególny dotyczy to dwóch wspomnianych wydarzeń o ugruntowanej pozycji międzynarodowej: Festiwalu Conrada oraz Festiwalu Miłosza, które funkcjonują jako narzędzia dyplomacji kulturalnej, łącząc funkcję edukacyjną, reprezentacyjną i relacyjną.

Festiwal Conrada od lat określa się mianem największego festiwalu literackiego w Polsce, ale z perspektywy dyplomacji kulturalnej jego znaczenie wykracza poza skalę wydarzenia [więcej zob. Conrad Festival 2025]. Twórcy tego festiwalu konsekwentnie budują narrację opartą na otwartości, dialogu i empatii, czyli wartościach, które stanowią podstawę *soft power* [Nye 2007]. Zapraszając twórców z różnych kontekstów kulturowych, od pisarzy z Europy i Ameryki Południowej, przez twórców z Bliskiego Wschodu, po autorów z krajów azjatyckich, festiwal stwarza przestrzeń, w której kontakt z literaturą staje się jednocześnie spotkaniem z innością. W rozmowach festiwalowych, które łączą dyskusję o estetyce z debatą o prawach człowieka, wolności słowa czy sytuacji politycznej danego kraju, realizuje się formuła kulturalnej dyplomacji, rozumianej jako wymiana perspektyw i doświadczeń.

Podobną, choć bardziej refleksyjną funkcję pełni Festiwal Miłosza, który wprowadza do miasta rodzaj „poetyckiej dyplomacji”. Poeci – często z krajów doświadczających kryzysów, konfliktów czy przemian społecznych – przywożą do Krakowa głosy nieobecne w medialnym obiegu [więcej zob. Miłosz Festival 2025]. Wspólne czytania i debaty o roli poezji w doświadczeniu traum, migracji czy pamięci zbiorowej tworzą unikatowy format, w którym literatura staje się przestrzenią negocjowania sensów.

Można zatem zauważyć, że Festiwal Conrada, największy międzynarodowy festiwal literacki w Polsce, stanowi przestrzeń, w której dialog staje się formą dyplomacji. Idea „praktykowania radykalnej nadziei”, o której mówi Olga Drenda w odniesieniu do idei ostatniej edycji, podkreśla jego społeczny wymiar i wpisuje się w

koncepcję kultury jako praktyki wzmacniającej odporność społeczną [KBF 2025]. Podobnie Festiwal Miłosza tworzy warunki do kontemplacji i subtelnego porozumienia. Szymon Kloska wskazuje, że poezja pozwala „dotknąć tego, co wymyka się językowi codzienności”, co nadaje jej charakter mikrodyplomacji opartej na uważności i uwrażliwieniu [KBF 2024].

Silnym narzędziem *soft power* są także programy rezydencyjne, które – jak dowodzi raport *Cities of Literature* przygotowany dla British Council przez Antonię Byatt, Jamesa Doesera i Lucy Hannah – tworzą „naturalnych ambasadorów kultury”, którzy po powrocie do swoich krajów stają się pośrednikami kultury miasta-gospodarza, wzmacniając tym samym międzykulturowe relacje i rozwijając globalne sieci współpracy [Byatt i in. 2019]. W Krakowie efekt ten widoczny jest szczególnie dzięki programowi ICORN oraz rezydencji im. Janiny Katz, w ramach których miasto przyjmuje twórców zagrożonych lub zakorzenionych w innych kulturach. Rezydenci korzystają tutaj nie tylko ze stypendium i przestrzeni do pracy, ale stają się częścią lokalnej wspólnoty twórczej: uczestniczą w spotkaniach, prowadzą zajęcia, wchodzą w relacje z mieszkańcami. To właśnie ta skala – cicha, jednostkowa, ale głęboka – najlepiej pokazuje, jak działa literacka *soft power* miasta. Inaczej można stwierdzić, że to dyplomacja w skali mikro, która w długim okresie buduje kapitał zaufania.

Innym elementem literackiej *soft power* Krakowa, a także turystyki kulturowej są także działania edukacyjne i czytelnicze. Na takiej zasadzie działają programy Szkoły Czytania, Szkoły Pisania, albo Literackie chwile (adresowane do najmłodszych odbiorców), czy cykl spacerów literackich – stanowiące inicjatywy, które nie tylko promują literaturę, lecz także budują wspólnotę praktyk i wrażliwości. Wpisują się one w podstawową zasadę relacyjnej dyplomacji kulturowej: kultura jest skuteczna wtedy, gdy jest dostępna [KMLU 2023]. A owo udostępnianie, upowszechnianie, inspirowanie, czy umożliwianie przede wszystkim młodym ludziom spotkań z literaturą, a także jej twórcami, tłumaczami, czy badaczami i znawcami, w nieco luźniejszej, pozwalającej na swobodę wypowiedzi i twórcze działania formie, stanowi podstawę owych działań i programów.

Na koniec warto wskazać, że literacka *soft power* Krakowa oraz turystyka kulturowa materializują się również w miejskiej infrastrukturze kultury. Pałac Potockich, rozwijający się coraz prężniej „Kwartal Kultury” oraz planowany Dom Literatury stanowią nie tylko miejsca wydarzeń, ale stabilne punkty styku między kulturą, literaturą, społecznością i polityką miejską [KBF 2023]. W języku dyplomacji

i turystyki można je określić jako „adresy kulturowe”, w których relacje międzynarodowe i lokalne spotykają się w praktyce.

Na poziomie sieciowym z kolei Kraków funkcjonuje jako aktywny uczestnik UNESCO Creative Cities Network. Raport British Council [Byatt i in. 2019] wskazuje Kraków jako modelowe Miasto Literatury w Europie Środkowej, podkreślając, że skuteczność programu wynika z połączenia lokalnych działań z międzynarodową współpracą, m.in. z Edynburgiem, Nottingham, Manchesterem i Dublinem. To właśnie relacyjność – a w jej ramach współdzielone projekty, wymiana rezydentów, czy wspólne inicjatywy – stanowi rdzeń miejskiej dyplomacji opartej na kulturze.

Podsumowując niniejsze rozważania warto wskazać na istotne wyzwania stojące przed literacką *soft power* (nie tylko) Krakowa w kontekście turystyki kulturowej. Należą do nich ryzyko turystyfikacji kultury, presja na spektakularność wydarzeń oraz zagrożenie utraty autentyczności przekazu. Badacze zjawiska overtourism podkreślają konieczność równoważenia atrakcyjności oferty z potrzebami lokalnych społeczności oraz ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego [Milano i in 2019]. W tym kontekście działania KBF – akcentujące edukację, dostępność i relacyjność – można interpretować jako próbę wdrażania zrównoważonego modelu turystyki kulturowej, w którym literatura pozostaje praktyką wspólnotową, a nie jedynie produktem. Zwłaszcza, że *soft power* jest skuteczna tylko wtedy, gdy opiera się na autentyczności.

Warto jednocześnie podkreślić, że literatura jest jedną z najsubtelniejszych form oddziaływania. Nie narzuca, lecz zaprasza. Nie przymusza, lecz porusza. Kraków, dzięki działaniom KBF, wykorzystuje literaturę jako medium komunikacji i współistnienia, budując opowieść, która staje się narzędziem porozumienia w lokalnej i globalnej skali. W tym sensie *soft power* literacka stanowiąca niejako przedłużenie i istotny komponent turystyki kulturowej nie jest strategią wizerunkową, lecz praktyką wspólnotową: opowieścią, którą miasto snuje razem z mieszkańcami i światem.

Zuzanna Agata Górecka³

Uniwersytet Jagielloński

<https://orcid.org/0009-0000-0872-0879>

Turystyka może być bardzo skutecznym narzędziem w dyplomacji kulturalnej jako element *soft power*, przyciągając turystów, a przy okazji budując markę

³ Uczestniczka seminarium eksperckiego: „Małopolska a współczesna teoria i praktyka w XXI wieku”, Tyniec 28-30.11.2025 r., o którym więcej poniżej.

i znaczenie państwa na arenie międzynarodowej. Szczególnym atutem takiego prowadzenia dyplomacji jest bezpośredni kontakt odbiorców z lokalnym dziedzictwem kulturowym. Z pewnością pozwala to na dłuższe i głębsze doświadczenie, które może być bardziej wielowymiarowe i precyzyjniej zaplanowane.

Przykładem takiej działalności jest festiwal „Barok na Spiszu” [2025] organizowany na pograniczu polsko-słowackim już od 2012 roku. Ta inicjatywa polskich muzyków pod przewodnictwem dyrektora artystycznego – Katarzyny Wiwer, jest wspierana m.in. przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a także władze samorządowe Województwa Małopolskiego. Łączy ona w sobie atrakcyjność muzyki z walorami edukacyjnymi i turystycznymi. W trakcie festiwalu organizowane są koncerty muzyki barokowej (w znacznej części polskich kompozytorów) w zabytkowych przestrzeniach spiskich świątyń, połączone z krótkimi wykładami i zwiedzaniem zabytków. Mimo że festiwal nie został stworzony z myślą o kształtowaniu polskiej dyplomacji kulturalnej, z całą pewnością przyświecająca mu idea promocji polskiej muzyki, artystów, zabytków i historii osiąga podobny cel. Zainteresowani muzyką turyści, spełniający kryteria uczestników turystyki eventowej, w ten sposób mogą doświadczyć także lokalnej architektury i pogłębić swoją wiedzę. Podobnie artyści – także zagraniczni, są przyciągani do regionu południowej Polski, co sprzyja międzynarodowej wymianie artystycznej i budowaniu marki (Mało)Polski na świecie. Taka wielowymiarowa działalność i promocja z całą pewnością zwiększa rolę turystyki kulturowej jako narzędzia *soft power*.

Szczególną wartością inicjatyw takich jak „Barok na Spiszu” jest organizowanie turystyki kulturowej na obszarach pogranicznych, takich jak wspomniany Spisz. Regiony te z uwagi na występowanie dziedzictwa wielu kultur i bogatą historię różnych narodów sprzyjają wykorzystaniu *soft power*, opartych na współpracy i na przyjaznym dialogu między państwami. Turystyka kulturowa realizowana w takich miejscach ma szczególnie, wzmocniony przekaz, a w dodatku w naturalny sposób przyciąga zainteresowanych z sąsiadujących państw, tworząc pole do porozumienia i tworzenia trwałych relacji międzynarodowych.

Dr hab. Arkady Rzegocki

Uniwersytet Jagielloński

<https://orcid.org/0000-0002-8688-0365>

Dyplomacja zaczyna się lokalnie. Rola studentów, uczelni i regionów w promocji Małopolski i Polski

Jednym z niewątpliwie wyjątkowych pod wieloma względami miejsc Małopolski jest Tyniec. Zlokalizowane nieopodal Krakowa najstarsze w Polsce (jego początki sięgają 1044 roku) opactwo benedyktyńskie przyciąga współcześnie nie tylko pielgrzymów, turystów kulturowych ale – dzięki zaadaptowanym nowoczesnym przestrzeniom kompleksu klasztorного Domu Gości – także uczestników konferencji, seminariów i spotkań. Nieprzypadkowo właśnie ten obiekt – uznany za Pomnik Historii [Rozporządzenie Prezydenta RP 2017], leżący na szlaku Małopolskiej Drogi Św. Jakuba – został wybrany jako miejsce seminarium pt. „Małopolska a współczesna dyplomacja – teoria i praktyka w XXI wieku”⁴. Odbędzie się ono w dniach 28–30 listopada 2025 roku i zgromadzi studentów, ekspertów oraz praktyków dyplomacji. Program wydarzenia został zaprojektowany w taki sposób, aby ukazać dyplomację jako zjawisko wielowymiarowe: od relacji międzynarodowych, przez komunikację międzykulturową i dyplomację cyfrową, po promocję regionów i turystykę kulturową jako narzędzia *soft power*.

Główną tezą seminarium było przekonanie, że studenci i uczelnie wyższe mogą – i powinny – aktywnie uczestniczyć w promocji Małopolski i Polski, a zainteresowanie dyplomacją stanowi dziś ważny element świadomego uczestnictwa w życiu społecznym i międzynarodowym.

Seminarium otworzył wykład prof. Arkadego Rzegockiego pt. „Czym jest dyplomacja XXI wieku – czyli dlaczego każdy powinien być dyplomata?”. Prelegent, bazując na własnych doświadczeniach naukowych i praktycznych, podkreślił, że dyplomacja we współczesnym świecie wykracza poza formalne struktury państwowe. Jest ona umiejętnością budowania relacji, prowadzenia dialogu oraz odpowiedzialnego reprezentowania swojego kraju i regionu. Wystąpienie to nadało całemu seminarium wyraźny kierunek – dyplomacja jako kompetencja powszechna, szczególnie istotna dla młodego pokolenia ludzi odznaczających się mobilnością ułatwiającą nawiązywanie

⁴ Głównym partnerem seminarium eksperckiego był Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, natomiast pozostali partnerzy to: Fundacja Studentów i Absolwentów Uniwersytetu Jagiellońskiego, Bratniak oraz czasopismo naukowe „Turystyka Kulturowa”.

i podtrzymywanie kontaktów oraz promocję miejsc, wartości i idei w bliskich i odległych krajach oraz kontekstach kulturowych. Stąd zaproponowana koncepcja dyplomacji otwartej jako najskuteczniejszej formy osiągania długofalowych celów w relacjach międzynarodowych [por. Rzegocki 2025]. Drugiego dnia były Ambasador RP w Londynie i Dublinie poprowadził także zajęcia pt. „Polska w Europie – doświadczenia dyplomaty i ambasadora”, podczas których uczestnicy mieli okazję poznać praktyczny wymiar pracy dyplomatycznej, mechanizmy funkcjonowania polityki europejskiej oraz rolę osobistych relacji i wiarygodności w działaniach międzynarodowych.

Jednym z kluczowych punktów programu był wykład Agaty Lupoměskiej pt. „Dyplomacja cyfrowa – od Małopolski po Nowy Jork”. Prelegentka zwróciła uwagę na rosnące znaczenie mediów cyfrowych w budowaniu wizerunku państw i regionów. Pokazała, że promocja Małopolski i Polski coraz częściej odbywa się w przestrzeni online, a kompetencje cyfrowe studentów mogą stać się realnym atutem w działaniach dyplomacji publicznej. Agata Lupoměská poprowadziła również zajęcia pt. „Ścieżki kariery w dyplomacji”, w których omówiła możliwe drogi rozwoju zawodowego w instytucjach międzynarodowych, administracji publicznej i sektorze kultury. Spotkanie to miało wymiar inspiracyjny, pokazując, że zainteresowanie dyplomacją może przerodzić się w konkretną ścieżkę kariery.

Wystąpienie Daniela Jankowskiego pt. „Jak opowiedzieć (Mało)Polskę światu?” koncentrowało się na narracji i storytellingu w promocji kraju. Prelegent podkreślił, że skuteczna dyplomacja kulturalna i publiczna wymaga umiejętności opowiadania atrakcyjnych, autentycznych historii, zakorzenionych w lokalności. Szczególną uwagę poświęcono Małopolsce jako regionowi bogatemu w nieoczywiste atrakcje, które – odpowiednio zaprezentowane – mogą stać się wizytówką Polski za granicą.

Tematyka współpracy regionalnej została rozwinięta w wykładzie Jana Rafała Lupoměskiego pt. „Dyplomacja w regionie Europy Centralnej – perspektywa czeska i polska”. Prelegent zwrócił uwagę na znaczenie wzajemnego poznawania się państw Europy Środkowej oraz budowania relacji opartych na wspólnych doświadczeniach historycznych i kulturowych. Zajęcia te podkreśliły, jak ważne jest poznawanie nie tylko własnego kraju, lecz także sąsiadów – takich jak Czechy czy Litwa – dla skutecznej współpracy międzynarodowej. Uczestnicy byli mocno zainteresowani i zafascynowani odkrywaniem czeskiej perspektywy.

Istotnym elementem programu były zajęcia pt. „Komunikacja międzykulturowa i tłumaczenia w praktyce dyplomatycznej”, prowadzone przez dr. Kamila Pecelę oraz dr Małgorzatę Stefanowicz-Pecelę. Prelegenci zwrócili uwagę na rolę języka, kontekstu kulturowego i kompetencji translatorskich w dyplomacji. Podkreślili, że błędy komunikacyjne mogą mieć poważne konsekwencje, a świadome poruszanie się między kulturami jest dziś jedną z kluczowych umiejętności dyplomatycznych. Szczególnie interesujące były zaprezentowane praktyczne doświadczenia z pracy dr Małgorzaty Stefanowicz-Peceli na placówkach w Wilnie oraz Wiedniu.

Z kolei w niedzielny poranek wykład pt. „Turystyka kulturowa jako narzędzie *soft power*: potencjał Małopolski w promocji Polski” przeprowadził Paweł Plichta. Prelegent wskazał, że Małopolska posiada ogromny potencjał promocyjny, oparty nie tylko na popularnych zabytkach, np. wpisanych na Listę światowego dziedzictwa UNESCO, lecz także na mniej znanych miejscach i lokalnych narracjach. Turystyka kulturowa została przedstawiona jako skuteczne narzędzie dyplomacji miękkiej, które może wzmacniać międzynarodowy wizerunek Polski.

Analiza programu seminarium prowadzi do jednoznacznego wniosku: dyplomacja XXI wieku nie jest zamkniętą elitarną dziedziną, lecz przestrzenią otwartą dla studentów, środowisk akademickich i regionów. Małopolska – jako obszar o wyjątkowym dziedzictwie kulturowym i naukowym – może odegrać kluczową rolę w promocji Polski na arenie międzynarodowej.

Seminarium w Tyńcu pokazało, że warto interesować się dyplomacją, poznawać własny kraj i region, a jednocześnie otwierać się na inne kultury i państwa. To właśnie takie podejście buduje nowoczesnych ambasadorów Małopolski i Polski – niezależnie od tego, czy będą oni pracować w dyplomacji zawodowej, czy działać w innych obszarach życia publicznego, np. angażując się w różnych aktywności wpisujące się w definicję turystyki kulturowej.

Bibliografia

- Acuto M., 2013, *Global cities, governance and diplomacy: the urban link*, Routledge, Abingdon, Oxon
- Bendix R., 2009, *Heritage between economy and politics: An assessment from the perspective of cultural anthropology*, [w:] L. Smith, N. Akagawa (eds.), *Intangible heritage*, Routledge, London, s. 253-269
- Cummings M. C. 2003, *Cultural diplomacy and the United States government: A survey*, Center for Arts and Culture, Washington

- Cynalewska-Kuczma P., 2004, *Architektura cerkiewna Królestwa Polskiego narzędziem integracji z Imperium Rosyjskim*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, Seria: Historia sztuki nr 28
- Dąbrowski A., Dutka G., Dziegłowski M., Gońda M., Guzik A., Marzęcki R., Rojek-Adamek P., 2024a, *Praktyki podmiotów działających w kraju na rzecz promocji kultury polskiej za granicą*, Wydawnictwo Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej, Kraków
- Dąbrowski A., Dutka G., Dziegłowski M., Gońda M., Guzik A., Marzęcki R., Rojek-Adamek P., 2024b, *Promocja kultury polskiej w Berlinie, Londynie i Nowym Jorku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej, Kraków
- Dąbrowski A., Dziegłowski M., Gońda M., Guzik A., Marzęcki R., Rojek-Adamek P., 2024c, *Wydarzenia i inicjatywy promujące kulturę polską za granicą. Studia przypadków*, Wydawnictwo Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej, Kraków, [online:] https://polca.uken.krakow.pl/wp-content/uploads/2024/01/Studia-przypadkow_finalne.pdf
- Dziegłowski M., Guzik A., Juza M., 2017a, *Digitalizacja dziedzictwa kulturowego w Polsce – repozytoria cyfrowe jako potencjalne źródło dostępu do zasobów kulturowych*, „Studia Humanistyczne AGH”, t. 16, nr 2, s. 89-105
- Dziegłowski M., Guzik A., Juza M., 2017b, *Digitalized Heritage in European Union and Poland: Policies, Strategies and On-line Practices*, [w:] S. S. Berg, E. Fiedler (eds.), *Cultural Heritage: Perspectives, Challenges and Future Directions*, Nova Science Publishers, New York, s. 1-38
- Gawel Ł., 2016, *Zarządzanie obiektami UNESCO*, [w:] *Wyzwania turystyki kulturowej w Malborku*, red. J. Hochleitner, Muzeum Zamkowe w Malborku, Malbork, s. 43-53
- Hereźniak M., 2011, *Marka narodowa Jak skutecznie budować wizerunek i reputację kraju*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa
- Holt D., 2004, *How Brands Becomes Icons*, Harvard Business Review Press, Brighton, Massachusetts
- Kasprzak K., Raszka B., 2022a, *Ochrona przestrzeni parków krajobrazowych – teoria i praktyka*, [w:] *Zarządcze i ekonomiczne zagadnienia działalności parków krajobrazowych w Polsce*, red. J. Sikora, K. Zimniewicz, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra, s. 91-118
- Kasprzak K., Raszka B., 2022b, *Parki krajobrazowe w ocenie Najwyższej Izby Kontroli*, [w:] *Zarządcze i ekonomiczne zagadnienia działalności parków krajobrazowych w Polsce*, red. J. Sikora, K. Zimniewicz, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra, s. 139-154
- KBF, 2024, Krakowskie Biuro Festiwalowe, *Materiały programowe Festiwalu Miłosza*
- KBF, 2025, Krakowskie Biuro Festiwalowe, *Bilety na Festiwal Conrada: materiały programowe*
- KMLU, 2023, Kraków Miasta Literatury UNESCO, *Podsumowanie kampanii Czytaj PL*
- Leonard M., 2002, *Public diplomacy*, Foreign Policy Centre, London
- Melissen J. (ed.), 2005, *The new public diplomacy*, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire
- Mikos von Rohrscheidt A., 2016, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, wyd. 3, KulTour.pl, Poznań
- Milano C., Cheer J. M., Novelli M., 2019, *Overtourism: Excesses, discontents and measures in travel and tourism*, CABI Publishing, Wallingford, Oxfordshire, UK

- MSZ, 2013, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Zasady komunikacji marki Polska*, Załącznik do Uchwały Nr 21 Rady Promocji Polski z dnia 25 października 2013 roku w sprawie przyjęcia „Zasad komunikacji marki POLSKA”
- MSZ, 2018, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Marka Polska. Koncepcja*, Załącznik do Uchwały Nr 8 Międzyresortowego Zespołu do spraw Promocji Polski za granicą z 27 lutego 2018 r. dotyczącej dokumentu „Marka Polska – koncepcja”
- Nye J. S., 2005, *Soft power: The means to success in world politics*, New York
- Nye J. S., 2007, *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, przeł. J. Zaborowski, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa
- Raszka B., Heldak M., 2023, *Implementation of Biosphere Reserves in Poland – Problems of the Polish Law and Nature Legacy*, „Sustainability”, Vol. 5, No. 21, 15305. DOI: <https://doi.org/10.3390/su152115305>
- Rozporządzenie Prezydenta, 2017, Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 marca 2017 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Tyniec – zespół opactwa benedyktynów”, Dz.U. 2017 poz. 667
- Rzegocki A., 2025, *Dyplomacja otwarta, czyli jak skutecznie realizować rację stanu*, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków
- UNESCO, 1972, United Educational, Scientific and Cultural Organization, *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa. kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania. Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji*, Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 i 191
- Zukin S., 2010, *Naked city: The death and life of authentic urban places*, Oxford University Press, Oxford

Źródła internetowe

- Barok na Spiszu, [online:] <https://baroknaspiszu.pl/>, dostęp 15.12.2025
- Byatt A., Doeser J., Hannah L., 2019, *Cities of Literature: Initiatives, impacts and legacies*, British Council, [online:] https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/3798_bc_cities_of_literature_report_aw_sized.pdf, dostęp: 12.12.2025
- CCN, 2024, UNESCO Creative Cities Network, *Kraków – UNESCO City of Literature*, [online:] <https://www.unesco.org/en/creative-cities>, dostęp: 12.12.2025
- Conrad Festival, 2025, *O festiwalu*, [online:] <https://conradfestival.pl/p/10,o-festiwalu>, dostęp: 12.12.2025
- Gliński M., 2013, *Kraków – Miastem Literatury UNESCO*, [w:] Culture.pl., 21.10, [online:] <https://culture.pl/pl/artykul/krakow-miastem-literatury-unesco>, dostęp: 12.12.2025
- KBF, 2021, Krakowskie Biuro Festiwalowe, *Kraków Culture. Kultura na wyciągnięcie ręki*, [online:] https://kbk.krakow.pl/biuro_prasowe/krakow-culture-kultura-na-wyciagniecie-reki/, dostęp: 12.12.2025.
- KBF, 2023, Krakowskie Biuro Festiwalowe, *Strategia działań KBF na lata 2023-2026*, [online:] <https://kbk.krakow.pl>, dostęp: 12.12.2025
- KBF, 2025, Krakowskie Biuro Festiwalowe, *Historia*, [online:] <https://kbk.krakow.pl/poznaj-nas/historia/>, dostęp: 12.12.2025
- Kraków Travel, 2025, [online:] <https://krakow.travel/>, dostęp: 12.12.2025
- Miłosz Festiwal, 2025, *O festiwalu*, [online:] <https://miloszfestival.pl/o-festiwalu/>, dostęp: 12.12.2025

Turystyka, 2024, *Raporty i inne opracowania*, [w:] Oficjalny serwis miejski – Turystyka Kraków, 16.05, [online:] <https://turystykakrakow.pl/badania-i-analizy/282985,artykul,raporty-i-inne-opracowania.html>, dostęp: 12.12.2025